

PRAHA
PRAGUE
PRAGA
PRAG

HLAVNÍ MĚSTO PRAHA
MAGISTRÁT HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY
Odbor památkové péče
Jungmannova 35/29, 111 21 Praha 1
tel.: 236 002 334
e-mail: opp@praha.eu
www.praha.eu
2. aktualizované vydání

ISBN 978-80-7647-098-9

Archeologie na území hlavního města Prahy

PŘÍRUČKA PRO STAVEBNÍKY
A VEŘEJNOST

MAGISTRÁT HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY

Odbor památkové péče

2023

PRA HA
PRA GUE
PRA GA
PRA G

Archeologie na území hlavního města Prahy

Praha je pro mnohé synonymem kulturního dědictví přítomného v historické architektuře. Jeho neoddelitelnou součástí je i dědictví archeologické. Při vyslovení slova archeologie vyvstávají veřejnosti dva pocity. Jeden je spojen se zvědavostí, co zajímavého se podařilo objevit. Druhý se pojí s odmítavým postojem a obavou ze zdržení, nebo dokonce zastavení stavby. Tato příručka si klade za cíl stručně seznámit veřejnost s okolnostmi archeologického výzkumu, jeho právním vymezením, průběhem oznámení a dalšími užitečnými odkazy v souvislosti s prováděním archeologických výzkumů.

Město Praha má svou bohatou historii viditelnou doslova na každém kroku, které je oceňováno pro rozsah, zachovalost a rozmanitost historického centra chráněného v rámci Pražské památkové rezervace. Zápis na Listinu světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO dokazuje i jeho světový význam. Součástí kulturního dědictví jsou i archeologické situace skryté pod zemí. Město vznikalo dlouhým vývojem během raného středověku na místě starších osad a teprve později získalo svůj městský ráz s urbanistickou strukturou a stavbami, které se z větší části dochovaly dodnes.

Riziko narušení archeologických situací není omezeno pouze na historické jádro města, bývalých samostatných obcí nebo jiných historických sídel. V podstatě celé území dnešního hlavního města Prahy poskytovalo příhodné podmínky k osídlení, a to zejména v době, kdy se lidé začali živit zemědělstvím. Stovky lidských generací se dlouhodobě zapisovaly do místní krajiny a zanechávaly po sobě pozůstatky, které dnes chápeme jako archeologické památky. Z jiného pohledu je třeba si uvědomit, že archeologické dědictví má omezený rozsah a je potřeba jej maximálně ochránit nebo využít veškerých možností k jeho poznání v případě hrozícího zániku.

Současná úroveň vědeckého poznání dokáže při cíleném archeologickém výzkumu vytěžit pozoruhodné množství a spektrum informací. Předmětem zájmu již není pouze výčet milodarů v hrobech nebo nálezů v pozůstatcích osad. Důležitou se stává i přesná poloha nálezů, chemický záznam prehistorického života zachycený v půdě nebo mikroskopická struktura ve výplních objektů. Záchrané archeologické výzkumy se snaží v maximální možné míře podchytit a zdokumentovat veškeré nalezené situace, k jejichž poškození nebo zničení dochází zejména během stavebních prací.

VÝZNAMNÉ ARCHEOLOGICKÉ PLOCHY

Město Praha se po dlouhá staletí utvářelo na jednom místě, což vedlo přirozeně k nárůstu archeologických terénů. Současná úroveň povrchu je díky dlouhodobému využití, nánosům nebo navážkám často o několik metrů výše oproti původní úrovni terénu z počátků osídlení. Dlouhodobé lidské sídelní aktivity a nové stavební projekty často naopak v průběhu vývoje přispívaly k ničení dřívějších struktur a uloženin. Jako příklad může posloužit výstavba historických budov s novými sklepními prostory nebo obdobné aktivity z průběhu 20. století, které odstranily všechny archeologické terény. Z tohoto důvodu byly vyčleněny v rámci Pražské památkové rezervace tzv. významné archeologické plochy. Jedná se o vymezené plochy, které ve svém podzemí obsahují doložené nebo důvodně předpokládané zvláště významné archeologické památky (historické terény, reliktové stavby, movité nálezy, ekofakty atd.). Cílem uvedených ploch je zachování výběrového souboru památkových hodnot pražského podzemí pro další generace obyvatel města, případně pro budoucí pokročilejší výzkum. Snahou je vyvarovat se zde především plošných zemních zásahů (stavebních zásahů do podzemí), které nevratně likvidují všechny pozůstatky minulosti. Možnou alternativou jsou zde plošně omezené zásahy využívající původní trasy či plochy starších zásahů. Celkem bylo v pražském centru vyčleněno 140 významných archeologických ploch (cca pět procent rozlohy Pražské památkové rezervace), které jsou začleněny do urbanistické studie Pražské památkové rezervace. Významné archeologické plochy jsou průběžně aktualizovány.¹

Průběh záchraného archeologického výzkumu v Praze-Modřanech

¹ Aktuální stav naleznete: <https://www.archeopraha.cz/vyznamne-archeologicke-plochy-v-prazske-pamatkove-rezervaci/>

ARCHEOLOGICKÉ KULTURNÍ PAMÁTKY

Na území hlavního města Prahy se nacházejí archeologické lokality, které byly pro svůj historický význam zapsány do Seznamu kulturních památek České republiky. V době vydání se jedná o 26 kulturních památek, které jsou rozloženy především mimo vlastní jádro historické Prahy.² Nalezneme mezi nimi plošně rozsáhlé pozůstatky pravěkých a raně středověkých opevněných osad s terénními relikty opevnění (hradiště Baba, Butovice, Hostivař, Šárka, Závist a jiné) a stojící i zaniklé tvrze (Královice, Slavětice, sv. Filip a Jakub na Smíchově a jiné). Kulturní památkou je i Nový hrad u Kunratic s unikátní situací obléhacího tábora. Šíří těchto památek obohacují i archeologické lokality v rámci Pražské památkové rezervace, kde se setkáme s historickými sklepy, relikty zaniklých kostelů, středověkým městským opevněním nebo židovským hřbitovem. Kulturní památky podléhají zvláštnímu režimu, který je definován zákonem č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů.

² Aktuální stav naleznete: <https://www.archeopraha.cz/zapsane-archeologicke-pamatky-na-uzemi-hl-m-prahy/>

PŘÍPRAVA STAVEBNÍHO ZÁMĚRU

Celé území hl. m. Prahy je klasifikováno jako území s archeologickými nálezy a **stavebník má již od doby přípravy stavby oznamovací povinnost** dle § 22 odst. 2 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů, vůči **Archeologickému ústavu**.

Oznámení podává stavebník na Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Letenská 4, 118 01 Praha 1 (poštou, elektronicky na e-mail: oznameni@arup.cas.cz nebo **pomocí on-line formuláře: <https://backend.aiscr.cz/oznameni/0/>**).

Elektronickou verzi formuláře naleznete na stránkách ARÚ AV ČR v sekci pro stavebníky včetně dalších informací (<http://www.arup.cas.cz>).

VZOROVÝ FORMULÁŘ

OZNÁMENÍ
o stavebním či jiném záměru prováděném v území s archeologickými nálezy,
který může poškodit či zničit archeologické nálezy v jejich původním uložení, tj. v zemi
podle § 22 odst. 2 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, v platném znění

KATASTRÁLNÍ ÚZEMÍ	PARC. Č. / Č. P. (PŘÍPADNĚ DALŠÍ KAT.Ú.)
ADMINISTRATIVNÍ OBEC	OKRES
CHARAKTERISTIKA ZÁMĚRU STAVEBNÍ NEBO JINÉ ČINNOSTI	
STAVEBNÍK: DALŠÍ KONTAKTY: TEL: FAX: E-MAIL:	
PŘEDPOKLÁDANÁ DOBA ZAHÁJENÍ PRACÍ:	
PLÁN ŠIRŠÍCH ÚZEMNÍCH VZTAHŮ PŘIPRAVOVANÉ AKCE	ANO NE
PLÁN SITUACE ZASTAVĚNÉ PLOCHY	ANO NE
OHLAŠOVATEL: (vyplňte pouze v případě, když oznámení podáváte v zastoupení stavebníka, např. prováděcí firma):	
DALŠÍ KONTAKTY:	
DATUM OHLÁŠENÍ:	PODPIS:
ORGANIZACE OPRÁVNĚNÁ PROVÁDĚT ARCHEOLOGICKÉ VÝZKUMY, SE KTEROU BYLA UZAVŘENA DOHODA O PROVEDENÍ ZÁCHRANNÉHO ARCHEOLOGICKÉHO VÝZKUMU (§22., ODSŤ.2 CIT. ZÁKONA):	

ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM

Stavebník je povinen umožnit Archeologickému ústavu nebo oprávněné organizaci **provést na dotčeném území záchranný archeologický výzkum (ZAV)**.³ Jeho zajištění je **nutno projednat v dostatečném předstihu** před zahájením výkopových prací a stavební činnosti. Archeologický ústav a oprávněné organizace jsou povinny před zahájením archeologických výzkumů uzavřít dohodu s vlastníkem nemovitosti o podmínkách provedení archeologického výzkumu. Dohoda by měla obsahovat jednoznačné určení smluvních stran a místa, kde bude archeologický výzkum probíhat. Dále dobu, po kterou bude výzkum trvat, použité metody, přístup na plochu, financování výzkumu, předání závěrečné zprávy a další ujednání upravující realizaci samotného výzkumu. **Nedojde-li k dohodě smluvních stran, rozhodne Magistrát hl. m. Prahy, odbor památkové péče (MHMP OPP), o povinnostech** vlastníka nemovitosti strpět provedení archeologického výzkumu **a o podmínkách, za nichž archeologický výzkum může být proveden.**

Před vlastní záchranný archeologický výzkum je často předřazena přípravná fáze, která se skládá z rešerše prováděné na základě žádosti investora, který chce zjistit archeologický potenciál místa plánované stavby (ZAV nemusí následovat, pokud stavebník od svého úmyslu na základě rešerše ustoupí). Samotná přítomnost archeologického odborníka je nutná již při začátku výkopových prací (např. po provedení skrývky lze kvalifikovaně stanovit rozsah ZAV).

³ Seznam oprávněných organizací, které mohou provádět archeologické výzkumy na území hl. m. Prahy, naleznete na str. 10.

Archeologický výzkum a jeho definice

Záchranný archeologický výzkum (dále jen výzkum) je odbornou archeologickou činností vyvolanou ohrožením či narušením území s archeologickými nálezy. Výsledkem výzkumu je soubor artefaktů (movitých nálezů) a nálezová zpráva (zpráva o výsledcích výzkumu dle díky § 21, odst. 3 zákona č. 20/1987 Sb., v platném znění), která detailně dokumentuje a interpretuje archeologické situace nenávratně zničené stavební, těžební či jinou činností. Z tohoto důvodu se výzkumem rozumějí veškeré etapy archeologické práce na území s archeologickými nálezy až do stadia nálezové zprávy, tedy vlastní terénní práce (odkryv), provedení úplné dokumentace odkrytých situací, geodetické zaměření plochy výzkumu, evidence a ošetření movitých archeologických nálezů, další zpracování terénní dokumentace podle obvyklého standardu (např. překreslení plánů, digitalizace), dokumentace movitých nálezů včetně jejich případné konzervace, uložení movitých nálezů do vhodného depozitáře, analýza odebraných vzorků (kromě artefaktů také např. zvířecích a lidských kostí, zbytků rostlin, mineralogických materiálů atd.) a kompletní vyhodnocení výsledků výzkumu. Nedílnou součástí výzkumu je i jeho přípravná fáze, tj. terénní průzkum území s archeologickými nálezy po dle potřeby (např. povrchový sběr, geofyzikální měření, letecké snímkování), shromáždění informací o starších nálezech z odborných archivů a jejich vyhodnocení.⁴

Je-li stavebníkem právnická nebo fyzická osoba, při jejímž podnikání vznikla nutnost záchranného archeologického výzkumu, hradí náklady záchranného archeologického výzkumu tento stavebník; jinak hradí náklady organizace provádějící archeologický výzkum (např. při stavbě RD pro soukromé bydlení).

Struktura nákladů záchranného archeologického výzkumu

Terénní část: 60–70 % **Zpracování: 30–40 %**
Nedílnou součástí ZAV jsou odborné analýzy. Jejich uplatnění závisí na typu archeologického výzkumu a nelze je v úplnosti určit předem. Jedná se o odborné posudky z oblasti geologie, antropologie, paleobotaniky, geochemické analýzy, osteologie, radiokarbonové datování apod.). Podíl těchto nákladů tvoří minimálně 15 % celkových nákladů ZAV.⁵

⁴ Norma ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i.

⁵ Orientační ceník nákladů na ZAV naleznete na stránkách ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i. (https://www.arup.cas.cz/wp-content/uploads/2020/05/obvykle_naklady.pdf)

ARCHEOLOGICKÝ NÁLEZ

Náhodný archeologický nález

Dále se lze setkat s „náhodným“ archeologickým nálezem, který nebyl učiněn při provádění archeologických výzkumů (nejedná se o nepředvídatelný nález zjištěný během stavebních prací, ale např. při orbě půdy dojde k odrytí souboru mincí apod.). V tomto případě **musí být nález oznámen Archeologickému ústavu nebo nejbližšímu muzeu** (Muzeum hl. m. Prahy nebo Národní muzeum) buď přímo (např. telefonátem nálezce oznámí), nebo prostřednictvím MHMP OPP. Oznámení o archeologickém nálezem **je povinen učinit nálezce nebo osoba odpovědná za provádění prací, při nichž došlo k archeologickému nálezem**, a to nejpozději druhého dne po archeologickém nálezem nebo potom, kdy se o archeologickém nálezem dozvěděl.

„Náhodný“ archeologický nález i naleziště musejí být ponechány beze změny až do prohlídky Archeologickým ústavem nebo muzeem, **nejméně však po dobu pěti pracovních dnů po učiněném oznámení**. Archeologický ústav nebo oprávněná organizace učiní na nalezišti všechna opatření nezbytná pro okamžitou záchranu archeologického nálezem, zejména před jeho poškozením, zničením nebo odcizením.

Nálezce má právo na odměnu (v případě „náhodného“ archeologického nálezem), kterou mu poskytne krajský úřad, a to do výše ceny materiálu (pokud je nález zhotoven z drahých kovů nebo jiných cenných materiálů) nebo až do výše deseti procent kulturně-historické hodnoty archeologického nálezem určené na základě odborného posudku. Dále má nálezce právo na náhradu nutných nákladů, které mu vznikly v souvislosti s archeologickým nálezem (např. cestovní výdaje spojené s ohlášením nálezem apod.).

Středověké nádoby nalezené během výzkumu poblíž Národní třídy

Nepředvídaný archeologický nález

Pokud dojde v souvislosti s přípravou nebo prováděním stavebních prací k nepředvídaným nálezem kulturně cenných předmětů nebo odkrytí detailů stavby (archeologickým nálezem), je stavebník povinen neprodleně oznámit nález stavebnímu úřadu a orgánu státní památkové péče (MHMP OPP) a zároveň učinit opatření nezbytná k tomu, aby nález nebyl poškozen nebo zničen, a práce v místě nálezem přerušit. Tuto povinnost může stavebník přenést smlouvou na stavebního podnikatele nebo na osobu zabezpečující přípravu stavby. Stavební úřad po dohodě s příslušným dotčeným orgánem stanoví podmínky k zabezpečení zájmů státní památkové péče.

Výzkum při rekonstrukci bývalého dominikánského kláštera na Malé Straně

ORGANIZACE OPRAVNĚNÉ K PROVÁDĚNÍ ARCHEOLOGICKÝCH VÝZKUMŮ NA ÚZEMÍ HL. M. PRAHY⁶

- ARCHAIA, z.ú. (<http://www.archaia.cz/page.html>)
- ARCHAIA Praha, z.ú. (<https://www.archaiapraha.cz/praha-cs/>)
- ArcheoPro o.p.s. (<http://archeopro.archo4u.cz/>)
- ARCHEOS (<http://archeos.cz/>)
- Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i. (<http://www.arup.cas.cz/>)
- Česká společnost archeologická, o.p.s. (<http://csarheologicka.eu/>)
- Archeologický ústav FF JČU v Českých Budějovicích (<http://www.ff.jcu.cz/arheologicky-ustav>)
- Katedra archeologie FHS ZČU v Plzni (<http://www.kar.zcu.cz/>)
- Labrys, o.p.s. (<http://labrys.cz/>)
- Muzeum hl. m. Prahy (<http://www.muzeumprahy.cz/>)
- Národní muzeum (<http://www.nm.cz/>)
- Národní památkový ústav, generální ředitelství (<https://www.npu.cz/cs>)
- Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Praze (<http://www.archeopraha.cz/>)
- Ústav archeologické památkové péče středních Čech, p. o. (<http://www.uappsc.cz/>)
- Ústav pro archeologii FF UK v Praze (<http://uprav.ff.cuni.cz/>)
- ZIP o.p.s. (<http://www.zip-ops.cz/>)

UŽITEČNÉ ODKAZY

- <https://pamatky.praha.eu/jnp/>
- <https://www.archeopraha.cz/informace-pro-stavebniky/>
- <https://www.archeopraha.cz/kontakt/>
- <https://www.archeopraha.cz/pece-o-arheologicke-kulturni-dedictvi/k-otazkam-arheologicke-pamatkove-pece-v-praze/>
- <https://www.archeopraha.cz/prazska-regionalni-arheologicka-komise-pak/>
- <https://www.archeopraha.cz/zapsane-arheologicke-pamatky-na-uzemi-hl-m-prahy/>
- <https://www.arup.cas.cz/>

⁶ Stav k dubnu 2023 – aktuální seznam oprávněných organizací naleznete na stránkách ARÚ ČR vč. informací o odebraných, pozastavených či udělených oprávněních (<https://oao.aiscr.cz/#!/list>)

SOUVISEJÍCÍ PŘÁVNÍ PŘEDPISY

1. Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů; vyhláška č. 66/1988 Sb., kterou se provádí zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči.
2. Stavební zákon.
3. Úmluva o ochraně archeologického dědictví Evropy (revidovaná; Sbírka mezinárodních smluv č. 99/2000).